

Zoltán András

**Egy rutén értelmiségi válaszáton: Sztripszky Hiador Udvari
István posztumusz könyvéről**

Udvari István (1950–2005), a korán elhunyt kiváló nyíregyházi szlavista utolsónak vélt könyvét ismertettem legutóbb e folyóirat lapjain.¹ Akkor nem tudhattam, hogy a szerző még életében összeállította *Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához* című sorozatának egy további — harmadik — kötetét, amelyet a szerző halála után az ungvári jóbarát, a ruszin kultúra egyik legjelentősebb munkása, Kercsa Igor szerkesztett meg és rendezett sajtó alá. A könyv a ruszin művelődésben kimagasló szerepet játszó Sztripszky Hiadornak (1875–1946) állít emléket.

A könyv Kercsa rövid szerkesztői előszavával (5–7. p.) kezdődik, majd Sztripszky életrajzával folytatódik (9–15. p.). Sztripszky a korabeli ruszin értelmiség tipikus képviselőjeként görög katolikus papi családban született, egyetemi tanulmányait Budapesten és Kolozsvárt végezte, de 1897–1898-ban egy tanévet az ilyvói (Lwów/Lvov/Lviv/Lemberg) egyetemen is eltöltött, ahol a vezető ukrán értelmiséggel (Ivan Franko, Mikolaj Hrusevszkij) is megismerkedett, ami látókörét nagyban kiszélesítette. Az ukrán ügyek szakértőjének számított, 1916-ban folyóiratot szerkesztett Ukrania címmel.² Sztripszky kanyargós életútja ellenére számos szakterületen maradandót alkotott. A könyv első részében a továbbiakban Udvari István szakterületek szerint tárgyalja Sztripszky munkásságát.

Elsőként a néprajz kerül sorra (16–18. p.), mivel pályája kezdetén Sztripszky elsősorban néprajzzal foglalkozott a kolozsvári Erdélyi Múzeum, később, 1918-ig a budapesti Nemzeti Múzeum munkatársaként. Elsősorban máramarosi és más kárpátaljai anyagot gyűjtött, népszokásokat örökített meg, folklorisztikai tanulmányokat írt. 1918-ban magával sodorta a politika: a Vallás- és Közoktatási Minisztérium tisztviselőjeként a Károlyi-kormány által létrehozott rövid életű kárpátaljai ruszin autonóm terület, a Ruszka Krajna ruszin nyelvű sajtójának megszervezésével bízzák meg. A kommunista hatalomátvétel után is megtartja hivatalát, a tanácsköztársaság ruszin népbiztosságán dolgozik, majd annak bukása után a Nemzetiségi Minisztériumban szolgál, de 1921-ben tartalékállományba helyezik,

¹ Vö.: Zoltán András, Elárvult kisebbség: Udvari István utolsó könyvéről: *Kisebbségkutató* 15/1 (2006) 127–129. p.

² E folyóirat történetét nemrégiben Lebovics Viktória dolgozta fel: Вікторія Лебович, Угорський часопис «Укрánія» (1916 рік). In: Michael Moser, András Zoltán (Hg.): *Die Ukrainer (Ruthenen, Russinen) in Österreich-Ungarn und ihr Sprach- und Kulturleben im Blickfeld von Wien und Budapest* (= Slavische Sprachgeschichte, Bd. 4). Münster—Hamburg—Berlin—Wien—London: LIT Verlag, 2008. 247–270. p.

majd hamarosan kényszernyugdíjazzák. Szerény járadékát a későbbiekben fordítói és újságírói tevékenységgel egészíti ki.

Sztripszkyt a néprajz vezette a nyelvtudományhoz, kárpátaljai földrajzi nevek magyarozatával, majd ruszin nyelvemlékek gyűjtésével is foglalkozott. A ruszint önálló nyelvnek tartotta, amely különbözik az ukrántól, de még inkább a nagyorosztól. Ugyanakkor nem szorítkozott kizárólag a ruszin nyelv tanulmányozására, hanem a többi szomszédos szláv nyelv (szlovák, lengyel) is érdeklődési körébe tartozott. Nyelvészeti munkásságának ismertetése során (19–29. p.) Udvari István részletesebben tárgyalja névtani, ruszinisztikai és alkalmazott nyelvészeti műveit. Bibliográfiai és irodalomtörténeti tevékenysége (30–33. p.) nagy felfedezéssel indult: rábukkant a legkorábbi latin betűs román nyelvű nyomtatványra, egy magyarból fordított XVI. századi református énekeskönyvre. Ezért a felfedezéséért a Román Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Fordítói munkássága (34–39. p.) számos ukrán és orosz irodalmi művet tett hozzáférhetővé magyarul, de fordított ruszinból is, főleg népköltészeti anyagot. Újságírói és irodalmári tevékenysége (40–41. p.) után a szerző áttekinti a kortársak értékelést Sztripszky munkásságáról (42–44. p.). A részterületek ismertetését gazdag bibliográfia kíséri.

A könyv második, testesebb része (45–142. p.) a tulajdonképpeni szöveggyűjtemény, amely Sztripszkynek a ruszin nyelvről szóló két, ma már nehezen hozzáférhető művét közli újra. Az egyik eredetileg 1907-ben jelent meg az ungvári *Nauka* című kéthetilapban, és a magyarországi régebbi ruszin írásbeliség emlékeit tárgyalja; a másik pedig 1924-ben látott napvilágot szintén Ungvárt, ebben Sztripszky a ruszin tanítókhöz fordul azzal a kéréssel, hogy gyűjtsék össze a falusi határ- és dűlőneveket, illetve általában a mikrotoponimiát. Ezzel kapcsolatban részletesen értekezik a földrajzi nevek fontosságáról a nyelv-és településtörténet szempontjából.

A mellékletek (143–256. p.) válogatást adnak Sztripszky levelezéséből, illetve mások neki címzett vagy őt érintő leveleiből. Ebből az anyagból külön is érdemes kiemelni azt a rendkívül érdekes polémiát, amelyet Sztripszky Baleczky Emillel folytatott Vörösmarty *Szózat*ának ruszin fordítása kapcsán 1940-ben. Ennek előzménye az, hogy Csekey István húsz nyelvű *Szózat*-kiadásához az akkor budapesti egyetemista, de már ismert ruszin költőnek számító Baleczkyt kérte fel a mű „rutén nyelvre” fordításával.³ Sztripszky Csekeynek írt levelében „leleplezi” Baleczkyt, hogy az

³ *A Szózat és a Nagyvilág — L'Appel. Chant National Hongrois en 20 langues.* Összegyűjtötte és bevezetéssel, jegyzetekkel ellátta: Csekey István. Budapest: Cserépfalvi, 1940. 96–98. p. Vö. Эмиль Балецкий, *Литературное наследие.* Под редакцией А. Золтана и М. Капрала. — Baleczky Emil, *Irodalmi örökség.* Szerkesztette Kárpály Mihály és Zoltán András. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2007 (= Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 20). 111–113. p.

suttyomban nem is rutén, vagyis hazai ruszin nyelvre, hanem nagyoroszra fordította a művet, és mellékeli saját ruszin nyelvű fordítását (179–198). A mellékletek között találjuk Udvari István Sztripszkyról írt tanulmányainak bibliográfiáját, továbbá az angol, orosz és magyar nyelvű rezümét; végül részletes névmutató teszi könnyen kezelhetővé a változatos és gazdag anyagot, amely minden további, Sztripszky munkásságára irányuló kutatás hasznos kiindulópontjává válhat.

(Udvari, Istvan: *Zber'ka žerel pro studii rusins'kogo pisemstva III. Giador Strips'kyj, narodopisnik, bibliograf, azykozmatel', tovmáč.* — Udvari István: *Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához III. Sztripszky Hiaodor, néprajztudós, bibliográfus, nyelvész, műfordító. Szerkesztette és az előszót írta: Kercsa Igor. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2007. 257 p. [= Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 21.]*)

Arday Lajos

Nyugat-Magyarország az első világháború után

Botlik József ezúttal „fogadott szülőföldje”, Kárpátalja, és egy rövid erdélyi, majd dél-vidéki kiruccanás után a nyugati végek felé fordult. Óriási a különbség a legszegényebb északkeleti, és a – főváros után – legfejlettebb, részben Bécs és Grác vonzáskörébe tartozó nyugati országrész között, de hasonlóság is van, amelynek szerepe lehetett a témaválasztásban. Sem a „leghűségesebb nemzetiség”, a ruszinok, sem pedig a bajor-frank gyökerű nyugat-magyarországi németek (és nem osztrákok, amint ezt a szerző többször hangsúlyozza) nem akartak elszakadni a magyar államtól; ennek egyik bizonyítéka, hogy mind „Ruszkra Krajna”, mind pedig a Német Néptanács vezette Nyugat-Magyarország széles körű, működő autonómiával rendelkezett a Károlyi-kormány idején (az utóbbi még a tanácsköztársaság alatt is); érdekeiket legfelső szinten Ruszin, illetve Német Minisztérium képviselte. Tagadhatatlan tény, hogy e két határvidéken nem volt magyar többség, így etnikai alapon fenntarthatatlan volt az „ezeréves határ”; ugyanakkor az is igaz, hogy mindkettő szerves részét alkotta a magyar(országi) gazdaságnak, a víz- és közlekedési hálózatnak. Elcsatolásuk (nagy)hatalmi, stratégiai érdekek, s részben életképességi megfontolások (Bécs élelmiszerellátása, védelme) alapján, külső kényszerrel történt. Kárpátalja esetében az amerikai magyarázat: Magyarországnál nem maradhat, Lengyelországnak túl sok ukránja/ruszinja van; a (szovjet)oroszokat nem szabad átengedni a Kárpátokon, így „Ruthenia” legyen az új csehszlovák állam része, autonómiával. A teljes nyugati – francia, angol, olasz, amerikai – támogatást élvező cseh delegációnak nem sikerült elfogadtatni a békekonferencián a két északnyugati és déli szláv államot összekötő korridor tervét; ezért Beneš, mintegy vigasztalásul, támogatta Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolását két okból is: elválasztani a két vesztes, potenciálisan revizionista államot, Ausztriát és Magyarországot, másrészt egy alternatív vasútvonalat biztosítani (a semmeringi mellett) osztrák területen Bécs-Pozsony és Trieszt-Fiume között – nem mellékesen ez segítette hozzá Csehszlovákiát a pozsonyi hídfő (Ligetfalú-Köpcsény) megszerzéséhez.¹

Botlik véleménye: „...Ausztria nem a Magyar Tanácsköztársaság léte és az etnikai elvek figyelembevételére következte, hanem Dél-Tirol, ... illetve kisebb... határ menti területek (Gmünd/Velenice, Lundenburg/Břeclav)... elvesztéséért kapta meg kárpótlásul a nyugat-magyarországi terület sávot.” (72., 78.o.) A tanácsköztársaság szerepét illetően: „...Burgenlandot nem azért vették el Magyarországtól, mert itt tanácsköztársaság volt, hanem az átcsatolással akarták megelőzni, hogy Ausztriában is az